

KL
KAC

Cultureel Vermogen:
het leerecosysteem als
SPEEL-VELD

Cultuur is een werkwoord en duidt de interacties aan waarmee waarden, betekenissen tussen mensen zich steeds opnieuw vormen.

Naar inclusieve leerecosystemen voor cultuureducatie

VOORAF

Ieder kind of jongere, ongeacht opleidingsniveau, sociaaleconomische en culturele achtergrond, taal, huidskleur, gender, seksuele voorkeur, religie of beperking, zou zich welkom en thuis moeten voelen in elke culturele leeromgeving en daarin zijn of haar weg moeten weten te vinden. Dit is zeker nog niet overal het geval.

Het concept leerecosysteem biedt een systeemperspectief om met alle bij cultuureducatie betrokken partijen in gesprek te gaan over hoe we die gelijke kansen voor elk kind en jongere kunnen realiseren. In een werkelijk inclusief leerecosysteem werken organisaties en professionals lokaal of regionaal als ketenpartners samen. Mensen kennen elkaar en elkaars werk en zetten hulpbronnen gemeenschappelijk in. Zo ontstaat een gemeenschap waarbinnen veel meer kinderen cultureel kunnen groeien en ontdekken wat kunst en cultuur voor hen betekent.

Om deze droom van een inclusief ecosysteem te realiseren moeten we de oorzaken voor barrières in het huidige stelsel identificeren. Ook moeten we zicht krijgen op wat een lokaal of regionaal leerecosysteem nodig heeft om alle kinderen en jongeren te laten floreren. LKCA doet hier in de periode 2021-2024 onderzoek naar. Een onderdeel daarvan is deze essayreeks waarin mensen hun kennis en ideeën over een inclusiever systeem delen met het werkveld. Zo maken we de aanwezige denkkraft toegankelijk voor iedereen die werk wil maken van inclusieve leerecosystemen voor cultuureducatie.

Ieder essay biedt de auteur een vrijplaats om te spelen met het concept - de metafoor - van het leerecosysteem, en daar eigen, oude, nieuwe, andere theorieën, concepten, beelden en praktijkervaringen aan te koppelen. Elk essay belicht een mogelijk perspectief op wat een leerecosysteem is of kan zijn.

In dit vijfde essay stelt Geert Drion voor om cultuur op te vatten als een werkwoord. Cultuur staat niet vast, maar ontstaat telkens weer als mensen elkaar ontmoeten. Hij ziet culturele leerecosystemen als 'een ecologie van culturele ontmoetingen' en schetst hoe we die culturele ontmoetingen kunnen arrangeren en ondersteunen.

Cultureel Vermogen: het leerecosysteem als SPEEL-VELD

'For one to be free there must be at least two'

Zygmunt Bauman

'Difference is of the essence of humanity'

John Hume

Dit essay gaat over een nieuwe metafoor voor inclusieve leerecosystemen. Het vertrekpunt is een uitspraak van de Amerikaanse filosoof Martha Nussbaum (2012): 'We moeten ons richten op wat mensen werkelijk kunnen doen en zijn.' Nussbaum benadert samenlevingsvragen vanuit het begrip 'capability' en haar benadering wordt daarom ook wel de 'capability approach' genoemd.¹ Hoe kunnen we dat gebruiken bij de inrichting van cultuureducatie?

Achter de uitspraak van Nussbaum dat we 'ons moeten richten op wat mensen werkelijk kunnen doen en zijn', ligt een vraag verscholen: hoe *worden* mensen? Of anders gezegd: welke processen zijn nodig voor mensen om zich te kunnen ontwikkelen tot wie zij kunnen en willen zijn? Hoe ziet een cultureel proces en ecosysteem eruit als we het benaderen vanuit dat perspectief?

¹ Het begrip capability laat zich niet makkelijk vertalen in het Nederlands: het gaat om een combinatie van vermogens (van mensen) en mogelijkheden in de omgeving (om die vermogens uit te oefenen).

In Engeland werkt men aan het beantwoorden van die vraag door het ontwikkelen van een praktijktheorie over *cultural capability* (zie bijvoorbeeld Wilson, Gross, & Bull, 2017; Wilson & Gross, 2017). In Nederland loopt een soortgelijk project: Cultureel Vermogen (Drion, 2018). In dit essay schets ik hoe de praktijktheorie van Cultureel Vermogen is opgebouwd en kan bijdragen aan het inrichten van inclusieve leerecosystemen.

Spraakverwarring

Laat ik beginnen met de sleutelwoorden. Dat is nodig, omdat veel hardnekkige problemen rond de inrichting van inclusieve cultuureducatie en leerecosystemen voortkomen uit spraakverwarring. Wat bedoelen we met de woorden 'cultuur', 'systeem' en 'inclusiviteit'? Over de volle breedte van het cultuurbeleid (inclusief cultuureducatie en -participatie) is er verwarring over deze basisbegrippen. En daarvoor betalen we een hoge prijs: gebrek aan slagkracht.

De verwarring begint al meteen met het begrip cultuur. Wat bedoelen daarmee? Een manier van leven? Beschaving? Identiteit? Waarden? Culturele uitingen? Kunstwerken? Activiteiten? Culturele voorzieningen? Sla een willekeurig beleidsplan, projectplan, leerplan of beschouwing open en je struikelt onmiddellijk over dit probleem. *Het gaat steeds over iets anders*. Soms zelfs in één enkele zin.

Dat is verklaarbaar: er zijn veel verschillende invalshoeken, posities en belangen in dit veld, die bovendien raken aan sterke emoties. Een nieuwkomer kijkt waarschijnlijk anders dan iemand die hier geboren is; een beleidsambtenaar anders dan de dirigent van een muziekvereniging; een gitarist van een popbandje anders dan conceptueel kunstenaar; een danser op het Caribisch carnaval anders dan een directeur van een symfonieorkest; een leerkracht anders dan een kunstenaar. Enzovoort en zo verder.

Maar achter al deze verschillende perspectieven schuilt ook een dieperliggend probleem, namelijk dat elke opvatting over cultuur (of kunst) per definitie cultureel

bepaald is. Het is onmogelijk om de betekenis van cultuur of kunst te ervaren of te beoordelen buiten de eigen culturele context.² In de pluriforme samenleving met zijn oneindige waaier aan culturele bubbels leidt dat inzicht tot een crisis: er is geen aanknopingspunt meer, geen richting, geen boven en onder, geen hoog en laag. Dat is de doodsteek voor het verheffingsideaal waarop het hele cultuurbeleid sinds de Tweede Wereldoorlog is gebaseerd (zie bijvoorbeeld Drion, 2013, 2018; Tal & Van Munster, 2016).

Wat dan wel? Een voor de hand liggend antwoord is een egalitaire, democratische benadering. Wat betekenis heeft voor iemand, is individueel (zie bijvoorbeeld Bisschop Boele, 2021; Burggraaff & Klaver, 2019). Laten we dus ophouden met voor anderen te bepalen wat van culturele waarde is. We richten het ecosysteem zodanig in dat ieder zijn of haar eigen 'ding' kan doen.

Dat is zeker een aantrekkelijk, inclusief beeld, maar niet zonder problemen. Want wat is dan het doel van een dergelijk ecosysteem? Op grond waarvan maak je (beleids) keuzes bij de inrichting ervan? Of anders gezegd: als het gaat om hoogst individuele, particuliere waarden en betekenissen, wat is dan het publieke doel en legitimering van een 'systeem'?

We stuiten nu dus op een nieuwe vraag, verscholen achter de roep om inclusiviteit, namelijk die naar het publieke belang van het individuele. Om die vraag voor cultuureducatie te kunnen beantwoorden zonder in oude termen als 'beschaving' en 'verheffing' te denken, is een nieuwe invalshoek nodig. En precies op dat punt kan Cultureel Vermogen ons helpen, omdat het cultuur als werkwoord gebruikt, waarmee we de belangrijkste spraakverwarringen over betekenis (en de daarmee verknoopte vragen over nut en noodzaak) van cultuur kunnen oplossen. Zo kunnen de contouren van een inclusief ecosysteem voor cultuureducatie zichtbaar worden.

² Dit is de afgelopen decennia veel onderzocht en beschreven, het meest invloedrijk misschien door Pierre Bourdieu (*Distinction*, 1984).

Naar een nieuw kader

Cultuur als werkwoord

Wat gebeurt er precies als mensen cultuur *doen*? En waarom is dat belangrijk voor de samenleving? Een goede manier om te beginnen is om cultuur te zien als iets dat zich tussen mensen afspeelt. Cultuur is dan geen verzameling individuele waarden en betekenissen, maar het proces tussen mensen waarin die waarden en betekenissen tot leven komen. In deze procesbenadering is cultuur geen zelfstandig naamwoord (waarde, betekenis, product), maar een werkwoord dat de interacties aanduidt waarmee waarden, betekenissen tussen mensen zich steeds opnieuw vormen. Dat is belangrijk voor de veerkracht van de samenleving: het is een 'voor-waarde' voor samen leven (Drion, 2018).

Hoe kunnen we dat proces goed organiseren? Cultuur-als-proces (cultuur als werkwoord) is te zien als een manier van communiceren (Drion, 2021). Die manier onderscheidt zich van andere communicaties³, doordat ze niet zoekt naar het vaststellen van betekenissen en waarden, maar die betekenissen en waarden juist speels verdubbelt: ze brengt verbeelding in het spel. Je kunt dat zien als een soort 'er was eens' of doen alsof (Huizinga, 1938; McConachie, 2015; Fischer-Lichte, 2009).⁴ Mensen doen het hun hele leven lang, dag in, dag uit in een of andere vorm. Kijk om je heen en je ziet het in elk spel, elk verhaal en elke cultuuruiting gebeuren. Het is dus zeker niet beperkt tot de formele kunsten. Maar het is, stel ik voor, wel het basiskenmerk van cultuur als werkwoord, van 'cultuur doen'.

Op deze manier is cultureel vermogen het vermogen (in en van de samenleving) om verbeeldend te communiceren. Het vermogen om betekenissen ambigue te maken en

³ Zoals wetenschappelijke, juridische en economische communicatie (onderscheid gemaakt door Niklas Luhmann in *Art as a social system*, 2000).

⁴ Johan Huizinga heeft in *Homo ludens* (1938) als eerste geschreven over cultuur als spel. Zie bijvoorbeeld www.lkca.nl/opinie/cultuur-als-spel-en-het-belang-van-spelen. Maar ook in de theaterwetenschappen is veel geschreven over ambiguïteit, betekenis en kunst.

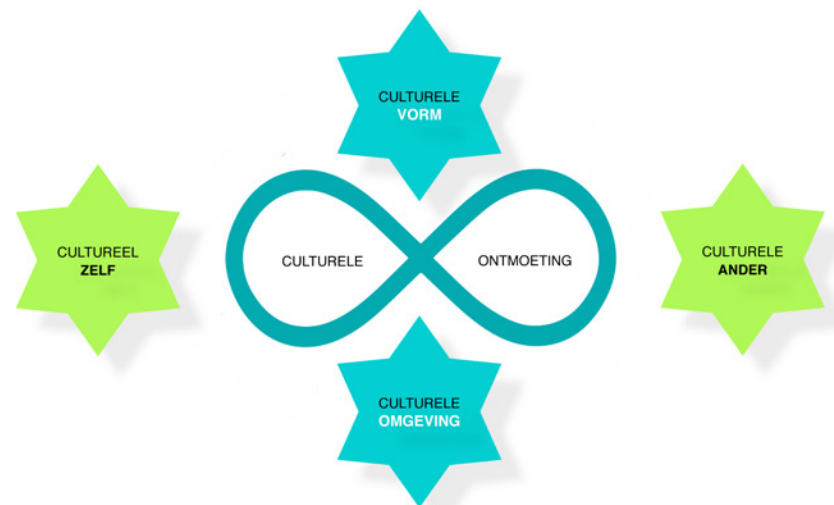

zo speels ruimte te openen voor nieuwe ontmoetingen, nieuwe verbindingen, nieuwe ervaringen en nieuwe gedeelde betekenissen. Het woord 'ruimte' is belangrijk, omdat het duidt op een 'betekenis-speelveld'⁵ dat je moet organiseren. In dat speelveld groeit het cultureel vermogen in en van de samenleving. Dat goed en inclusief organiseren is, zo stel ik voor, de opdracht van een cultureel leerecosysteem.

Culturele ontmoeting arrangeren

Hoe kun je het vermogen om verbeeldend te communiceren (dus het vermogen om een betekenis-speelveld te betreden) organiseren? In het project 'Vier Proeftuinen Cultureel Vermogen' (LKCA, 2020) hebben we geëxperimenteerd met een eenvoudig model om van onderaf een nieuwe praktijk op te bouwen. Uitgangspunt is het arrangeren van culturele ontmoeting. Ontmoeting is een mooi woord: het heeft precies de goede (dubbele) betekenis van ontmoeten én 'ont-moeten': elkaar vrij maken. Dat is voor het speels verbinden van verbeelding essentieel. Ontmoeting is dus een basiseenheid van culturele communicatie. Maar hoe kunnen we dat bespreekbaar maken en hanteerbaar maken?

In het project is daartoe een reflectiekader voor cultuurprofessionals ontwikkeld. Dat werkt als volgt. Je kijkt naar je activiteit, project of les als een culturele ontmoeting vanuit vier dimensies (bouwstenen), die je bewust 'in het spel' kunt brengen: de ontmoeting met het culturele zelf, met de culturele ander, met de culturele vorm en met de culturele omgeving (zie figuur 1).

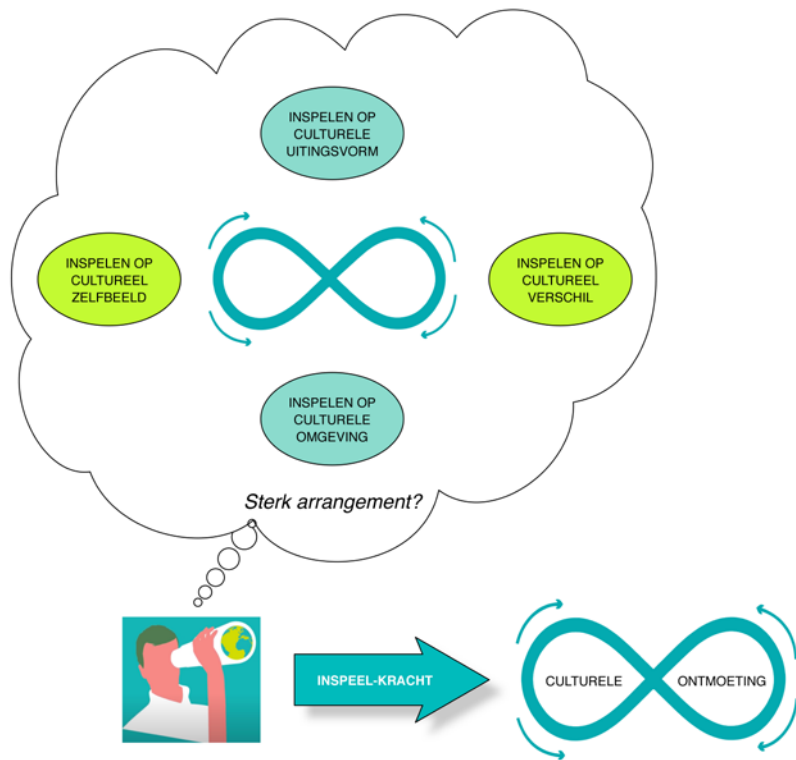

Figuur 1: De vier bouwstenen van culturele ontmoetingen

De pijlen bij de lemniscaat (het oneindigheidssteken) in het midden, moet je niet al te letterlijk nemen. Er is namelijk geen vaste richting of volgorde. Ze laten alleen zien dat het om een continu proces gaat, waarin de vier bouwstenen van culturele ontmoeting steeds weer met elkaar samen komen.

Als we instappen in dat proces, bijvoorbeeld als kunstenaar, leraar of workshopleider, kunnen we gaan *arrangeren* om het ontmoetingsproces te verbinden en te verrijken. Voor een sterk arrangement bedenk je hoe je in je les of project effectief kunt inspelen op de vier dimensies (zie figuur 2).

⁵ Dirk Baecker (*Wozu Kultur?*, 2012) noemt dit de plek van onbepaaldheid ('Tertium Datur') en Homi Bhabha spreekt van 'Third Space' (*The location of culture*, 1994).

Figuur 2: Nadenken over een sterk arrangement

Als je vervolgens aan het werk gaat, kun je checken of je arrangement inderdaad sterk is door te kijken naar wat de deelnemers *doen*. Je kunt dat doen aan de hand van een handige checklist.⁶

In de praktijk blijkt dat het model de blik verruimt. De meeste kunst-, cultuur- en onderwijsprofessionals lijken onwillekeurig gericht op één of twee dimensies van culturele ontmoeting. Je spiegelen aan een model, breder te kijken en elkaar daarop te bevragen, werkt verrijkend. Het is een soort aha-erlebnis die de werkpraktijk ingrijpend kan veranderen.⁷

⁶ De checklist komt naar verwachting eind mei 2022 beschikbaar.

⁷ Uit het onderzoek rond het project 'Vier Proeftuinen Cultureel Vermogen' blijkt wel dat die ervaringen afhankelijk zijn van omstandigheden.

Bovendien blijkt het reflectiekader mensen uit te nodigen om hun eigen gedrag en interventies te bevragen: het model leent zich dus niet alleen om te arrangeren, maar ook om jezelf (of elkaar) te observeren. Voor instellingen is dat vervolgens bruikbaar als invalshoek voor het opstellen van ontwikkelings- en competentieprofielen.⁸

Tot slot lijkt het model kansrijk als reflectiekader voor samenwerking tussen onderwijs-, welzijns- en cultuurprofessionals, omdat het op een neutrale manier ontmoeting centraal stelt en uitnodigt om daaraan vanuit de eigen kracht en expertise bij te dragen.

Naar de opbouw van een ecosysteem

Aan het begin van dit essay zei ik dat het nodig is om de sleutelbegrippen 'cultuur', 'systeem' en 'inclusiviteit' zorgvuldig te duiden, omdat er snel spraakverwarring is – die we met dure munt betalen. Hierboven heb ik beschreven dat cultuur kan worden opgevat als een werkwoord, en hoe je dat kunt vertalen naar een praktijk waarin we samen culturele ontmoetingen arrangeren. Daarmee wordt het mogelijk om neutraler te kijken naar cultuur als verbeeldend proces in de samenleving (en in het leven van mensen) en komen het doel en de aanpak van cultuureducatie en -participatie meer in elkaars verlengde te liggen.

De vraag is nu: hoe kunnen we het arrangeren van culturele ontmoetingen ondersteunen? Anders gezegd: hoe ziet een inclusief leerecosysteem eruit als je dat opbouwt als een levend systeem van culturele 'ont-moetingen'? Om die vraag te beantwoorden, is het nodig om eerst iets preciezer te kijken naar wat we bedoelen met de woorden 'systeem' en 'inclusiviteit'.

'Systeem' kan verwijzen naar een geheel van interacties en relaties tussen mensen of van formele structuren en interacties van organisaties en beleid.⁹ Die betekenissen lopen soms door elkaar, ook als we het hebben over leerecosystemen. We moeten dus opletten zijn.

⁸ Een samenvatting van het projectverslag komt naar verwachting eind mei 2022 beschikbaar.

⁹ De tweede betekenis is gebruikelijk in beleidsdocumenten.

Zo doelen Wilson en Gross (2017) met *cultural ecosystems* op de eerste betekenis: systeem als 'ondersteunde interacties' tussen mensen, opdat zij cultureel autonoom kunnen worden. Op andere plaatsen (bijvoorbeeld in de discussies over culturele democratie en kansengelijkheid) gaat het over systeem als een stelsel van voorzieningen waarbij beleid de democratische toegang moet borgen.¹⁰ Dat is een andere dimensie van de discussie, die zeker niet onbelangrijk is,¹¹ maar meer gaat over representatie dan over de mogelijkheid tot worden.

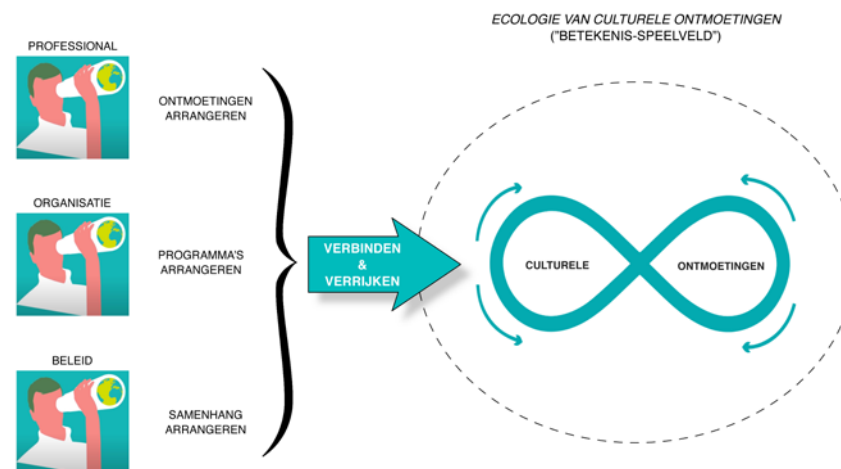
Dat onderscheid tussen systeem en stelsel werkt ook door in de betekenis van het woord 'inclusiviteit'. Dat wordt zichtbaar als we de vraag stellen: inclusiviteit waarin? Met het antwoord 'toegang tot het stelsel van culturele voorzieningen' trappen we in de val. Want het stelsel is in culturele zin immers niet neutraal: het zit vol met praktijken die culturele dominantie reproduceren, waarin buitenstaanders zich niet altijd herkennen. Maar ook het inrichten van een radicaal nieuw stelsel, waarin alle culturele kleuren 'democratisch' zijn gerepresenteerd, is niet het definitieve antwoord. Want dan krijgen we al snel een 'verplatte' en versplinterde publieke ruimte waarin alle subculturele identiteiten een aparte plek krijgen toebedeeld waar zij vooral *zichzelf* ontmoeten. Dat kan niet het einddoel van publiek cultuurbeleid zijn.

Beter is het om te zoeken naar inclusieve manieren van werken, waarin we culturele ontmoeting als uitgangspunt nemen. Vervolgens bouwen we ecosystemen die de groei van die manieren van werken ruimte geven en ondersteunen we dat met organisatiekracht en beleid. Of anders gezegd: een stelsel is alleen dan *effectief* cultureel inclusief als het ten dienste staat van echte, levende inclusieve praktijken.

¹⁰ Zie bijvoorbeeld <https://artsinsociety.eu/2021/07/02/cultuur-van-en-voor-iedereen/>. Maar ook in Europees verband wordt deze discussie aangekaart, bijvoorbeeld in het recente Porto Santo Charter (<https://portosantocharter.eu/the-charter/>).

¹¹ Elk stelsel heeft zijn blinde vlekken; het goed organiseren van de buitenstaander-blik is daarom essentieel.

Die manier van kijken hebben we in het project het 'ruimtemodel' van cultuurbeleid genoemd. Het verschilt van het gewone sturingsmodel, omdat het beleidsproces kantelt: in plaats van 'van bovenaf' producten en diensten te implementeren in een stelsel, stelt het ruimtemodel de processen in de samenleving centraal en zoekt het naar een dialoog om die processen goed te faciliteren (zie figuur 3).

Figuur 3: Het ruimtemodel van cultuurbeleid

Om die dialoog te openen kunnen organisaties (culturele instellingen en zelforganisaties, scholen, welzijnsinstellingen) zichzelf en elkaar bevragen aan de hand van het reflectiekader. Daarvoor zijn in het project Cultureel Vermogen tools ontwikkeld. Zo kunnen organisaties beter inspelen op elkaars sterke punten bij het samen arrangeren van culturele ontmoetingen. Ook voor de dialoog over beleid zijn tools ontwikkeld. Die kunnen in het brede maatschappelijk veld het gesprek op gang brengen over gezamenlijke doelen en samenhang.¹²

¹² De tools komen in de zomer van 2022 beschikbaar.

Wat betekent dit alles voor de inrichting van inclusieve leerecosystemen? De gedachte die ik hier heb geschetst, is dat het goed is om onderop te beginnen: bij inclusieve manieren van werken. *We arrangeren samen culturele ontmoetingen*. Wat er in die ontmoetingen gebeurt, maken we bespreekbaar ('arrangeerbaar') met een eenvoudig model. Als we daarvoor in alle lagen van uitvoering en organisatie gezamenlijke verantwoordelijkheid nemen, ontstaat er ruimte voor een open dialoog over samenwerking en samenhang. Het model helpt om aan die dialoog vorm te geven.¹³

Leren, ervaren en doen

Tot slot moet ik nog even stilstaan bij een begrip dat in deze essayreeks een centrale rol speelt, maar hier nog niet is benoemd: leren. Meestal wordt met leren bedoeld: het vormen van een precieze betekenis. Maar bij culturele ontmoeting en verbeelding gaat het juist over het *openhouden* van betekenis, waardoor ruimte ontstaat voor speelse dubbelzinnigheid, waardoor nieuwe ervaringen ontstaan. Culturele ontmoeting moeten we dus niet verwarren met kennis of met reflecteren over iets. Nog anders gezegd: in een culturele ontmoeting staat niet objectivering centraal, maar (interactieve) subjectivering.¹⁴ Onderwijs *over* cultuur is dus iets anders dan onderwijs *in* cultuur. Net zoals 'praten over' iets anders is dan 'doen'.

Daarmee wil ik zeker niet zeggen dat het verwerven van kennis over cultuur voor culturele ontmoeting onbelangrijk is. Zoals Barend van Heusden (2010) en Gert Biesta (2020) zo mooi hebben beschreven, ontwikkelen mensen zich in een amalgaam van ervaringen die ze voortdurend op verschillende manieren verwerken. Elk van die manieren is de moeite waard om gericht aandacht te geven. Wat ik in dit essay naar voren heb gebracht, is dat in het culturele proces een *modus van communiceren en ervaren* speelt die anders is dan 'praten over', maar die wel belangrijk is voor de vorming van mensen en de samenleving. Als dat klopt, dan is het ondersteunen van

¹³ In de gemeente Zoetermeer is daarmee ervaring opgedaan. Daar bleek dit te leiden tot andere vormen van subsidiëring en evaluatie; een interessant perspectief dat verder uitgewerkt kan worden.

¹⁴ Gert Biesta heeft over dit verschil invloedrijk geschreven.

het vermogen van *alle* mensen om aan dat verbeeldende speelveld deel te nemen, een belangrijke opdracht van een cultureel leerecosysteem.

We kunnen niet afsluiten zonder iets zeggen over de rol van de kunsten en kunstenaars in dat verbeeldende speelveld, al was het alleen maar om het misverstand te voorkomen dat de kunsten in de kantlijn zouden staan. Welnu, kunstenaars bieden diepte aan verhalen en verbeelding. Zij vernieuwen het verbeeldende vocabulaire (vormtaal¹⁵) van de samenleving en scheppen steeds opnieuw een inspirerende, uitdagende en wonderbaarlijke bewegwijzering in het speelveld. Daarmee openen kunstenaars de 'onderstromen' in de samenleving voor nieuwe, betekenisvolle ervaringen. Om dat te kunnen, zijn kunstenaars noodzakelijkerwijs ook de hoeders en de gidsen¹⁶ van hun discipline, en van de geïntegreerde vaardigheden die daarmee samenhangen.¹⁷ En tot slot zijn kunstenaars spelers: met hun *kunstenaars-mindset*¹⁸ kunnen zij nieuwe manieren ontwikkelen om verbeeldend en speels aan te sluiten bij de ander en de omgeving - en daarop vervolgens weer verbeeldend te reflecteren. Ook daarin kunnen kunstenaars ons gidsen.

¹⁵ Met vormtaal bedoel ik het verbeeldend vocabulaire van de discipline en de kunstenaar.

¹⁶ Zie ook de inspirerende analyse van Natascha Notten in deze essayreeks.

¹⁷ Denk aan het meesterschap waarin gespecialiseerde vaardigheden, inzichten, en affectieve vermogens met elkaar samenvallen en tot uiting komen.

¹⁸ De kunstenaars-mindset is geïntroduceerd door musicus en activist Merlijn Twaalfhoven. De term wordt sindsdien steeds vaker gebruikt om de brede, creatieve en verbindende vermogens aan te duiden waarmee kunstenaars kunnen bijdragen aan sociale en culturele processen en projecten. Zie: <https://merlijntwaalfhoven.com/tag/kunstenaars-mindset/>

Samenvatting

In dit essay heb ik de contouren van een nieuwe manier van kijken en werken geschetst. We begonnen bij Martha Nussbaum en vroegen ons af hoe mensen *worden*. In dat licht kun je culturele leerecosystemen zien als een *ecologie van culturele ontmoetingen*. Vervolgens kun je via een simpel model, van onderaf, een praktijk opbouwen waarin amateurs, professionals, (zelf)organisaties en beleidsmakers effectief samenwerken. De gezamenlijke focus ligt dan op wat er werkelijk toe doet: ruimte(n) scheppen waar culturele waarden, identiteiten en producten verbeeldend in het spel kunnen komen én het vermogen ondersteunen om die ruimten te betreden, door samen betekenisvolle *culturele ervaringen te arrangeren* voor iedereen. Vervolgens kan een dialoog starten over de voorwaarden waaronder we die processen kunnen borgen, waarbij de tools van het reflectiekader kunnen helpen. Cultuur, onderwijs en welzijn kunnen dan samen optrekken. Zo komt het stelsel in dienst van het levende systeem.

Geert Drion

Geert Drion (1960) is beleids- en organisatieadviseur en publicist. Hij studeerde Muziek (ba) en Cultuurbeleid en -management (ma). Als directeur gaf hij leiding aan verschillende centra voor de kunsten en hij was als docent verbonden aan de Universiteit Utrecht en de Radboud Universiteit Nijmegen. In zijn werk helpt hij organisaties en overheden nieuwe manieren te ontwikkelen om 'het culturele te organiseren in het publieke domein'. De afgelopen twee jaar was hij ontwikkelaar en co-projectleider van het landelijke project Vier Proeftuinen Cultureel Vermogen (www.lkca.nl/categorie/thema/cultureelvermogen/). Momenteel werkt hij aan een proefschrift aan de Rijksuniversiteit Groningen over een nieuwe legitimering van cultuurbeleid. Zie: www.geertdrion.nl

Het vermogen ondersteunen van
álle mensen om aan het verbeeldende
speelveld deel te nemen - dat is
een belangrijke opdracht van een
cultureel leerecosysteem.

Literatuur

Biesta, G. (2020). *Door kunst onderwezen willen worden*. Valiz.

Bisschop Boele, E. (2021). Inleiding: over waarde en dialoog. *Cultuur+Educatie*, (20)58, 6-26.

Burggraaff, W., & Klaver, M. (2019). *Culturele praktijken. Schoonheid en betekenis achter de voordeur*. SWP.

Drion, G. (2013). De waarden van sociaal-liberaal cultuurbeleid. *Boekman*, 95, 29-37.

Drion, G. (2018). *Cultureel vermogen. Nieuwe woorden voor het belang van cultuur-educatie en -participatie in Nederland*. LKCA/Cultuurconnectie.

Drion, G. (2021). Towards a theory and practice of cultural communication. In ENCATC (Ed.), *Congress proceedings. Artists in the spotlight! In search of new agendas for education and research in the cultural management and policy field* (pp. 169-194). ENCATC.

Fischer-Lichte, E. (2009). Culture as performance. *Modern Austrian Literature*, 42(3), 1-10.

Huizinga, J. (1938). *Homo ludens. Proeve eener bepaling van het spel-element der cultuur*. Wolters-Noordhoff.

LKCA (2020, 24 maart). *Vier proeftuinen*. www.lkca.nl/artikel/vier-proeftuinen

McConachie, B. (2015). *Evolution, cognition, and performance*. Cambridge University Press.

Nussbaum, M. (2012). *Mogelijkheden scheppen. Een nieuwe benadering van de menselijke ontwikkeling*. Ambo.

Tal, M., & Munster, O. van. (2016). *Cultuur in de kanteling. Strategische verkenning cultuureducatie en actieve cultuurparticipatie (2017-2020)*. LKCA.

Van Heusden, B. (2010). *Cultuur in de Spiegel. Naar een doorlopende leerlijn cultuur-onderwijs*. Rijksuniversiteit Groningen.

Wilson, N., & Gross, J. (2017). *Caring for cultural freedom. An ecological approach to supporting young people's cultural learning*. A.N.D/King's College London.

Wilson, N., Gross, N., & Bull, A. (2017). *Towards cultural democracy. Promoting cultural capabilities for everyone*. King's College London.

Colofon

Cultureel Vermogen: het leerecosysteem als speel-veld is het vijfde essay in de reeks *Naar inclusieve leerecosystemen voor cultuureducatie*.

Auteur

Geert Drion

Redactie

Marie-José Kommers en Marlies Tal

Eindredactie

Zunneberg & Ros Tekstproducties

Vormgeving

Taluut, Utrecht

Uitgever

LKCA

Lange Viestraat 365

Postbus 452

3500 AL Utrecht

030 711 51 00

info@lkca.nl

www.lkca.nl

LKCA wil ervoor zorgen dat iedereen goede cultuureducatie krijgt (op school én in de vrije tijd) en dat iedereen kan meedoen aan culturele activiteiten.

LKCA probeert publicaties zo toegankelijk mogelijk aan te bieden. Neem contact met ons op bij ontoegankelijke informatie via info@lkca.nl.

©LKCA Utrecht, april 2022

Een stelsel is
alleen dan effectief
cultureel inclusief
als het ten dienste
staat van echte,
levende inclusieve
praktijken.